

„mountains, Highlanders”). At the end of the 18th century, driven by the government vogue for the ancient names, the horonym was restored in the form *Taurida* to designate the whole peninsula. In ancient times, the Crimean peninsula had even the ancient Greek name – *Chersonesos (Tauride)*, literally „peninsula”, the base of which was reflected in two transformed oykonoms of the South Ukraine: *Kherson* – from the ancient *Chersonesos (Tauride)* and *Korsun* – as the Ancient Rus name of the destroyed settlement on the site of modern *Sevastopol*. The modern horonym *Crimea* was first mentioned as part of parallelly existing name of the town *Salhat Old Crimea* (Turk. *Eski Qerim*) in the 13th century, when the peninsula was dominated by the Mongol-Tatars and Turks. Through time the component *Crimea* of the composite oykonym has spread to the whole Crimean peninsula and became its primary name. The most likely source of the toponym is an oriental language. Obviously, the generating word was Turk. *kyrym* „moat, shaft”, which has Mongolian equivalent *herem* „castle wall, shaft” (compare with the adjacent Perekopsky Isthmus) or Turkish and the Crimean Tatar „merciful”.

Thus, the etymology of several geographical names used to describe the Crimean peninsula shows its ancient settling by various ethnic groups, which have replaced one another at various times.

Key words: etymology, proper names, toponyms, horonyms, Crimea, cultural and historical.

УДК 81'373.2(477.83)

М. Я. Наливайко,

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри української мови та методики її навчання

Тернопільського національного педагогічного університету
імені В. Гнатюка,

вул. М. Кривоноса, 1, м. Тернопіль, 46000, Україна,

тел.: (0352)43-58-65,

marianalyvajko@i.ua

СУЧАСНІ ПРИЗВИСЬКА ЖИТЕЛІВ ЛЬВІВЩИНИ

Мета статті – розглянути сучасні прізвиська жителів Львівської області з урахуванням їх лексико-семантичної бази, емоційно-експресивного забарвлення, асоціативних зв'язків, структури та номінативної природи. У статті розглянуто прізвиська та їх функціонування в антропонімійній мікросистемі на матеріалі неофіційної антропонімії Львівщини. Зроблено спробу їх мотиваційної характеристики. Визначено найпродуктивніші форманти, які беруть участь у творенні прізвиськ.

Ключові слова: антропонім, антропонімікон, прізвисько, прізвище, лексична база, словотвірна структура.

Постановка наукової проблеми та її значення. Власні назви людей загалом, а неофіційні найменування осіб зокрема, посідають важливе місце в лексичному складі мови. Адже антропонімія є невичерпним джерелом для вивчення і мови, і культури конкретного народу. Створення власного імені (офіційного та неофіційного) є одним із різновидів кодування історично-культурної інформації, у якому відображено об'єктивне та суб'єктивне, мовне і позамовне.

Сучасна українська ономастика характеризується значною кількістю вагомих досліджень, присвячених специфіці власних імен (антропонімів, топонімів, космонімів, теонімів тощо). Антропонімія ставала предметом наукових зацікавлень низки як українських, так і зарубіжних дослідників. Прізвиська Львівщини як складова загальної системи української народно-побутової антропонімії досі не були предметом спеціального наукового аналізу, тому поза увагою дослідників залишилися лексичний потенціал, структурно-семантичні особливості, мотиваційна база неофіційних іменувань Львівщини, не розглянуто мотиви надавання та способи творення прізвиськ у цьому регіоні тощо. Усе це і зумовило **актуальність** теми дослідження.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Окремим питанням народно-побутової антропонімії присвячено розвідки Г. Бучко [2], М. Лєсюка [3], Р. Остаха [4] та ін. Неофіційні іменування монографічно дослідили Н. Павликівська (псевдоніми) [5], Н. Федотова (прізвиська Луганщини) [8], П. Чучка (прізвиська Закарпаття) [9], Г. Аркушин (прізвиська північно-західної України) [6], Н. Шувльська (неофіційні іменування Західного Полісся) [10], О. Антонюк (прізвиська Донеччини) [1].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. **Об'єктом** дослідження є сучасні індивідуальні прізвиська жителів Львівщини. **Предмет вивчення** – лексико-семантичні та словотвірні особливості індивідуальних прізвиськ. Прізвиська людей становлять особливий клас пропріальної лексики, оскільки виявляють специфіку на рівні виникнення, функціонування і взаємозв'язку з екстралінгвальними й інтерлінгвальними чинниками. Під **прізвиськом** розуміємо неофіційне йменування, яке дають номінатори особі чи колективні люди за індивідуальними ознаками, а також за спорід-

неністю і свояцтвом між носієм і членами родини для ідентифікації і конкретизації. Прізви́ськам притаманні індивідуальність, конотативне забарвлення і вмотивованість. Одні антропоніми не викликають застережень в інформаторів, це **відантропоні́мні прізви́ська** (*Броньків Іван, Максимець*), інші іменування – емоційно та експресивно насичені, які образно характеризують носія, тому інформатори повідомляють їх із певним застереженням. Це такі іменування, як *Бик, Грубий*, які ми кваліфікуємо як **відапелятивні прізви́ська**. Деякі з аналізованих прізви́ськ реально вмотивовані (*Грубий, Малий*), а частина їх виникла за асоціацією, у зв'язку з певними висловлюваннями особи про той чи інший рід діяльності, з особливими її діями тощо, тобто мотивовані асоціативно, пор. *Помідорка* (продає на ринку помідори). Тому важливою є інформація, почерпнута від інформаторів.

Індивідуальні прізви́ська. На території Львівщини на позначення неофіційних іменувань найчастіше вживають такі терміни: прізви́сько, назви́сько, кличка, назвище, прозвище, назва по-вуличному, вуличне прізви́сько. Самі жителі поділяють неофіційні іменування на індивідуальні та сімейно-родові. До індивідуальних зараховуємо відапелятивні та відантропоні́мні прізви́ська. Сімейно-родові іменування відрізняються від індивідуальних прізви́ськ тим, що передаються в спадок і не характеризують носія за якимись ознаками.

Прізви́ська, в основі яких лежить онімна лексика. Родичі́вські прізви́ська. Родичі́вські прізви́ська характеризують іменованого опосередковано – через когось із його родичів. Виявлено прізви́ська заміжніх жінок (*Климчиха, Франичка; Присяжнючка, Репиха, Трилиха; Бицьова, Марисі Гатаманова, Здибова Маруська, Мільйонова Стефка, Пундичка, Хрущикова; Дякова, Дячиха, Стельмашка*). Помітний відсоток серед досліджуваних одиниць становлять патроніми, матроніми. Патроніми – це іменування за іменем батька: *Андрусева Наталка, Галя Міхалова, Кирильова, Маруська Броникова, Михалко Матевків, Михалюнева*. Пропатроніми – іменування за дідом: *Гриць, Іван Павелків, Михалева Марина, Піскова Марина, Співакова Надя*. До матронімів як одного з розрядів родичі́вських прізви́ськ належать іменування за іменем, дівочим прізвищем, прізви́ском матері: *Воленин, Мотрунчина Галя, Перколабишина Маринка*. Невелику частку складають гінеконіми, що утворюються від імені, дівочого прізвища чи прізви́ська дружини: *Тусьчин Янтик, Христин Юрко; Рудик Василь, Щур Юрко; Москлишин Іван, Цьотчин Юзько*.

Відіменні прізвиська. Поширені у вжитку імена можуть також перетворюватися у прізвиська і ставати індивідуальними назвами окремої особи. На Львівщині побутують такі групи варіантів відіменних прізвиस्क: 1) акцентуаційні: *Ма́рко – Марко*; 2) фонетичні: *Лідзя, Микола – Никола, Надзя, Романь*; 3) лексичні: *Сявко < Ярослав; Віра < Іра*; 4) словотвірні: *Костя, Ната; Базильо, Іванило, Ярко; Касюра, Марень*.

Відтопонімні прізвиська. Відтопонімні прізвиська об'єктивують уявлення їх носіїв як жителів певної місцевості, засвідчують явище міграції населення у межах регіону. Виявлено відойконімні прізвиська: *Ганя Зборівська, Підбузький, Цапляцький, Червоноградська* та ті, що вказують на місце проживання загалом: *Задорожна, Заптоцька, Зафігурний, Кутний, Надрічний, Підбережна, Підцерківна*. Серед відтопонімних прізвиस्क поширеними є двокомпонентні конструкції на позначення особи: *Ганя з Висоцького, Лотко з-за муру, Маринка з берешків, Микола зі Львова* – усього 339 іменувань, або 6 %.

Відпрізвищеві прізвиська. Це семантичні утворення, що виникли внаслідок: а) усичення прізвища з суфіксацією та без неї; б) додавання суфіксів: *Гнидик < Гнида, Козутик < Козут*; в) відтворення апелятива: *Ворона < Воронко, Медвідь < Медвецька*; г) лексичних асоціацій: *Русак < Заєць, Сорочка < Рубаха*. Виразне емоційне забарвлення – це одна з диференційних ознак відпрізвищевих прізвиस्क, поширених серед обмеженого кола мовців. Остання група – це прізвиська, утворені від прізвищ чи імен відомих осіб, героїв кінофільмів, літературних творів тощо на основі подібності за зовнішніми ознаками, характером або видом діяльності: *Кучма, Хрущов, Кличко, Марадона, Мадонна, Моцарт, Тарзан, Фантомас, Квазімодо, Плюшкін, Штірліц*.

Відапелятивні прізвиська. Серед відапелятивних прізвиस्क переважають прізвиська за зовнішніми ознаками носія: *Біла, Вусатий, Короткий, Коротун, Манюня, Рижий, Рябий, Сивий, Червоний, Чорна*. Велику частку становлять прізвиська за родом діяльності носія: *Бригадір, Єгер, Кравець, Лікарка, Лісничий, Майстер, Механік, Монтер, Муляр, Повар*. Зафіксовано прізвиська за особливостями мовлення носія: *Балакало, Богдан Галайчик, Верещен, Галайко, Гук, Калатайчик, Пікало, Храпливий*. Невелику частину складають прізвиська за національною та етнічною ознакою носія: *Американ, Бойко, Веньгер, Гуцулка, Мазурка, Молдаван, Німець, Француз*.

Класифікація прізвиस्क за мотивами номінації. Важливим аспектом дослідження відапелятивних прізвиस्क є виявлення мотивів

номінації. Учені виділяють три типи номінації: 1) безпосередню; 2) посередню метафоричну; 3) посередню метонімічну [11, с. 210]. У наших матеріалах перший тип безпосередньої номінації репрезентують прізвиська, в яких мотивувальні лексеми стосовно вираженої ними характеристики номінованої особи вжиті в близькому до основного значення. Прізвиська цього типу характеризують носія за фізичними, психічними рисами, за особливостями мовлення, за родом діяльності: *Гикавий, Гикало, Горластий, Грубий, Малий; Вар'ят, Тупий; Кравець, Поліцай, Швець*. Проте більшість прізвиськ мотивується певними асоціаціями. Випадок із життя носія, зовнішня характеристика особи, риса характеру, дефект мовлення, спосіб поведінки можуть стати мотивом для появи прізвиська. Аналіз досліджуваних прізвиськ дав змогу виділити кілька типів метафоричних перенесень: **А. Перенесення за зовнішньою подібністю:** *Ворона* (чорний, як ворона), *Жабка* (маленька), *Попуха* (повна і бридка), *Цвях* (високий; худий), *Шприха* (висока і худа жінка). Семантика таких прізвиськ містить пейоративне емоційне забарвлення, вони є образливими для носія. **Б. Перенесення за характером, особливостями поведінки, звичками та соціальним становищем носія.** До цієї групи належать прізвиська: *Американка* (багата і працююча жінка), *Князь* (багатий), *Лис* (хитрий), *Медвідь* (великий і неповороткий), *Поштарка* (любить переказувати новини), *Цап* (впертий), *Черепашка* (повільно ходить). **В. Перенесення на основі антонімії:** *Велика* (людина низького зросту), *Силач* (малий і худий чоловік), *Тяжкий* (про худорляву, невеликої ваги людину). Використання прізвиськ-антитез – цікаве явище в неофіційній антропонімії.

Крім вказаного типу посередньої метафоричної номінації, виявлено ще один – тип посередньої метонімічної номінації. Метонімізація – код когнітивних процесів антропонімічної номінації, під час якої форма словесної одиниці переноситься з одного референта на інший на основі асоціації суміжності. Так, наприклад: *Булочка* (людина випікає і продає булочки), *Дах* (покриває бляхою дахи), *Клепа* (чоловік робив клепки), *Кульбаба* (любить салат із кульбаби), *Нутрія* (розводить нутрій), *Помідорка* (продає на ринку помідори). Стосовно прізвиськ *Булочка і Клепа*: простежуємо зв'язок, при якому денотат є виконавцем дії, а прізвиськом стає назва виробу. Зауважимо, що метонімічні прізвиська часто виражають іронічне ставлення мовця до іменованої особи.

Класифікація прізвицьк за емоційно-експресивним забарвленням. Прізвиська відображають позитивну чи негативну експресивно-емоційну оцінку носія прізвиська оточуючими, тобто є конотуючими іменами. У відапелятивних прізвиських відбилась творчість народу, його дотепність і образність. Виявлені відапелятивні прізвиська за ступенем експресивності поділяємо на 1) емоційно забарвлені та 2) нейтральні. Емоційно забарвлені – на два підвиди: 1) позитивно забарвлені та 2) негативно забарвлені.

1. Позитивно забарвлені оніми. Такі прізвиська несуть у собі позитивне емоційне забарвлення і підкреслюють доброту, щирість, темперамент, хоробрість людини. Наприклад, *Камінець* – чоловік міцної статури. **2. Негативно забарвлені оніми.** До цієї групи належать прізвиська, які негативно описують носіїв. Вони можуть висміювати зовнішній вигляд, риси характеру, звички. Так, наприклад, *Микола Лисий*, *Чекіст* – чоловік зрадив село. **3. Нейтральні прізвиська.** Емоційне забарвлення поняття абсолютно нівелюється (*Аптекарь*, *Бригадир*, *Доктор*).

За дериваційними особливостями досліджені прізвиська поділяються на 2 групи: 1) утворені семантичним способом від імен чи апелятивів; 2) утворені морфологічним способом. Іменувань, утворених семантичним способом, виявлено 65 %. У сфері творення прізвицьк відбуваються семантичні трансформації. Важко відмежувати прізвиська від апелятивів. Межа між ними на рівні прізвиськової номінації надзвичайно хитка. Межа між власними іменами й апелятивами проходить усередині цих класів і поза ними, в результаті чого апелятиви піддаються субстантивації [7, с. 38]. Як лексико-семантичні похідні кваліфікуємо також утворення, що на апелятивному рівні мали афіксальне навантаження, наприклад: прізвиська відіменного походження на зразок *Андрійцьо*, *Ганонько*, *Касуня*, що пройшли стадію трансонімізації: ім'я → варіант імені → прізвисько, пор. *Андрій* → *Андрійцьо* (варіант імені) → *Андрійцьо* (прізвисько).

Індивідуальні прізвиська **морфологічного способу** деривації утворилися за допомогою патронімних, матронімних, андронімних формантів (35 % від загальної кількості прізвицьк). Для творення родичівських прізвицьк найпродуктивнішим виявився суфікс **-ів, -ов(а)**, який функціонує у патронімах: *Рудникова Ірка*, *Славко Ївасів*, *Фількова Маня*; *Солярів Степко*; *Бригадирів Іван*; *Ганька Ксьондзова*. Цей формант використовується також при творенні пропатронімів:

Йоганова Гануська, Славко; Щурів Іван; матронімів: Їмосців; гіонімів: Мішкова Юлька; аделффонімів: Русланкова Таці – усього 47, 5 %. Суфікс **-ин, -ин(а)** найчастіше реалізується у патронімах: *Воленин, Мальяришин Юрко*; пропатронімах: *Руцин, Юльчин; Петришин Влотко*; гінеконімах: *Олин Славко, Тусьчин Янтик*; матронімах: *Когутишина, Перколабишина Маринка*; проматронімах: *Вольжина Люба* (12, 01 % від похідних морфологічного способу творення). Деривати із суфіксами **-ук (-'ук, -чук)** виявлено серед патронімів: *Івасюк, Пронюк; Москалюк, Циганчук*; матронімів: *Воринюк, Мотронюк*; пропатронімів: *Адасюк, Кирилюк*; проматронімів: *Борчук, Манюк*; гінеконімів: *Ганюк, Оленюк* (1, 47 %). У неофіційній антропонімії Львівщини засвідчено патроніми на **-ич, -ович (-евич)**: *Климович, Миколіч*; матроніми: *Настич*; гінеконіми: *Марусич, Мотрич* (0,94 %). Окрему групу становлять патроніми: *Базиліак, Мисяк* і матроніми: *Дуняк, Пазяк*, утворені за допомогою суфікса **-ак (-'ак, -чак)** – усього 0, 52 %. Андроніміні форманти сполучаються з основами чоловічих імен, прізвищ, прізвиськ, апелювативних характеристик особи. Продуктивними є суфікси **-их(а)**: *Кріліха, Лісничиха, Нюниха*; **-ов(а) / -ев(а)**: *Костьова Льодя, Сомова Стефка*; **-к(а)**: *Льоничка, Процайка*. До непродуктивних андроніміних формантів належать: **-ул'(а)**: *Богачуля, Кривуля, Ксьондзуля*; **-ун'(а)**: *Казюня, Юзюня*; **-ан'(а)**: *Біланя*; **-'а**: *Романя*; **-івк(а)**: *Юзівка*; **-ичк(а)**: *Шуличка*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження можна зробити висновки про те, що серед усієї сукупності індивідуальних прізвиськ Львівщини виокремлюємо відапелювативні й відантропоніміні. Лексико-семантичний та структурно-словотвірний аналіз неофіційних іменувань свідчить про те, що досліджуваний матеріал є частиною загальноукраїнського антропонімікону. Метою подальших досліджень може бути порівняльна характеристика неофіційної антропонімії Львівщини та інших регіонів.

Список використаної літератури

1. Антонюк О. В. Сучасні прізвиська Донеччини (семантика і структура) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. В. Антонюк. – Донецьк, 2011. – 296 с.
2. Бучко Г. Є. Народно-побутова антропонімія Бойківщини / Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко // *Linguistica slavica* : Ювілейний збірник на пошану І. М. Железняк. – К. : Кий, 2002. – С. 3–14.

3. Лесюк М. Прізвиська жителів гуцульських сіл / М. Лесюк // *Przewiska i przydomki w językach słowiańskich. Cz. 1. / Pod red. S. Warchoła. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. – S. 227–240.*
4. Осташ П. І. Из життя сучасних українських прізвиськ І. / П. І. Осташ // *Українська пропріальна лексика. – К. : Кий, 2000. – С. 115–121.*
5. Павликівська Н. М. Питання української псевдонімії ХХ століття / Н. М. Павликівська. – Вінниця : Глобус-прес, 2011. – 386с.
6. Словник прізвиськ північно-західної України : У 3-х т. / Упорядник Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ „Вежа” Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2009.
7. Суперанская А. В. Ударение в собственных именах в современном русском языке / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1966. – 206 с.
8. Федотова Н. М. Сучасні прізвиська Луганщини: когнітивна прагматика творення тексту оніма: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. : 10.02.01 „Українська мова” / Н. М. Федотова. – Харків, 2008. – 20 с.
9. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец.: 10.661 „Мови народів СРСР (українська мова)” / П. П. Чучка. – Ужгород, 1969. – 987 с.
10. Шульська Н. М. Словник прізвиськ жителів межиріччя Стиру та Горині / Н. М. Шульська. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2008. – 164 с.
11. Kosyl Cz. Typy motywacyjne przezwiisk ludowych / Cz. Kosyl // *Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej. – Szczecin, 1988. – S. 200–222.*

М. Я. Наливайко

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОЗВИЩА ЖИТЕЛЕЙ ЛЬВОВЩИНЫ

В статье исследованы современные прозвища жителей Львовщины с учетом их лексико-семантической базы, эмоционально-экспрессивной окраски, ассоциативных связей, структуры и номинативной природы. Рассматриваются отапельлятивные прозвища, а также их функционирование в антропонимной микросистеме на материале неофициальной антропонимии Львовщины.

Ключевые слова: антропоним, антропонимикон, прозвище, фамилия, лексическая база, словообразовательная структура.

М. Ya. Nalyvaiko,
Candidate of Philology,

Lecturer of Ukrainian Language and Methods of Its Teaching Department
Ternopil V. Hnatyuk National Pedagogical University,
1, M. Kryvonosa St., Ternopil, 46000, Ukraine,
tel.: (0352)43-58-65
marianalyvajko@i.ua

MODERN NICKNAMES OF THE INHABITANTS IN LVIV REGION

Summary

The article focuses on modern nicknames spread in Lviv region. The purpose of this article is lexical and semantic basis, emotional and expressive colouring, associative relations, structure and nominative nature of the nicknames.

The article deals with the appellative nicknames, their functioning in the anthroponymic microsystem based on unofficial anthroponymy of Lviv region. We attempt to describe their motivative characteristic. In this article modern informal Ukrainian man names derived from formal and informal names of their relatives have been analyzed according to their lexical base and word-forming structure. The most productive word-formation elements, which at present create unofficial male names, have been defined. The main means of identifying man and woman were personal names or name-derived patronyms, suffixal derivatives of father's names or surnames. Lexico-semantic and structural analysis of man nicknames have been carried out in the thesis.

Key words: personal name, patronym, formula of naming, anthroponymy, nickname, surname, propatronym, matronym, promatronym, gyneconym, lexical base, word-forming structure.

УДК 811.111'1'373.2

В. Ю. Неклесова,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

Французький бульвар, 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,

тел.: (0482)63-57-45,

neklesova.valerie@gmail.com

ОНІМНИЙ ЛАНДШАФТ УКРАЇНСЬКОГО ІНТЕРНЕТУ

Статтю присвячено дослідженню найбільш популярних запитів в українському секторі Інтернету протягом 2013 року. Українці найбільше цікавилися розважальною продукцією українського телебачення та Голівуду.